

<https://meieesti.postimees.ee/6900094/sotsiaalteadlane-teise-samba-fondijooks-havitaks-meie-pensionivarad>

16.veebruar 2020

Aimar Altosaar

Meie Eesti toimetaja

Sotsiaalteadlane: teise samba fondijooks hävitaks meie pensionivarad

Eesti ühiskonnas käib pensioni teise samba reformiga seoses kõva pensionidebatt, kuid lisaks neile aruteludele on tähelepanu pälvinud ka Eurostati andmed meie pensionäride kõige kõrgemast vaesusriskist Euroopa Liidus. Kommenteerides meie tulevikku pensionäridena ütleb sotsiaalteadlane Lauri Leppik, et vaesusrisk on meil kulgenud justkui Läänemere lainetena.

Loe lähemalt: <https://meieesti.postimees.ee/6900094/sotsiaalteadlane-teise-samba-fondijooks-havitaks-meie-pensionivarad>

Eesti ühiskonnas käib pensioni teise samba reformiga seoses kõva pensionidebatt, kuid lisaks neile aruteludele on tähelepanu pälvinud ka Eurostati andmed meie pensionäride kõige kõrgemast vaesusriskist Euroopa Liidus. Kommenteerides meie tulevikku pensionäridena ütleb sotsiaalteadlane Lauri Leppik, et vaesusrisk on meil kulgenud justkui Läänemere lainetena.

2018. aasta andmetel elab Eestis vaesusriskis 54 protsenti 65-aastastest ja vanematest inimestest. Eesti praeguse pensionsüsteemi üks loojaid ning Tallinna Ülikooli demograafiakeskuse teadur Lauri Leppik, kes tunneb nii meie kui ka teiste Euroopa Liidu maade süsteeme põhjalikult, ütleb, et just raskematel aegadel on Eesti ühiskond olnud solidaarsem ja tulujaotus ühtlasem – samas kui majanduslikult edukamatel aegadel saavad hoogu juurde just aktiivses eas inimesed.

Kuidas avaldatud andmeid meie kõrgest vaesusriskist hinnata. Kas meil on pensionisüsteem teistest riikidest kehvem? Kui 2002. aastal poleks loodud praegust pensionisüsteemi koos tulipunktis oleva teise sambaga, kas siis oleksime teiste riikide võrdluses paremas kohas ning meie pensionäride vaesusrisk väiksem?

Nii nagu Eurostati numbrid juba paar aastat näitavad, on Eesti vanemaealiste vaesusriski näitajaga Euroopas esikohal. See tuleb kahest asjast: pensionikulud on meil suhteliselt madalad, ühed madalamad Euroopa riikide võrdluses, suhtena sisemajanduse kogutoodangusse (SKT), ja teiselt poolt on meil pensionisaajate osakaal

rahvastikust üks kõrgemaid. Kui jagada see raha nende inimeste vahel ära – kaheksa protsenti sisemajanduse koguproduktist (SKP) ja 32 protsenti rahvastikust, kes saab pensioni –, siis saamegi sellise tulemuse.

Nüüd teisest sambast. 2002. aastal, kui Eesti hakkas üle minema teise samba süsteemile, siis olid kulud riiklikele pensionitele veel väiksemad – kuus protsenti SKTst. Teise samba kestmise perioodil on pensionikulude osakaal SKTst kasvanud kaheksa protsendini. See oli vahepeal isegi üheksa protsenti, mis oli statistiline tulemus olukorras, kus SKP langes, samal ajal kui pensionikulud ei langenud, vaid isegi tõusid natuke ning palgatase langes.

Kas see oli masuaeg?

Jah, see oli siis. Kui me vaatame, milline oli eakate vaesusrisk aastatel 2010 – 2011, siis see oli vaid 15 protsenti.

Vanemaealiste vaesusrisk on meil kulgenud Läänemere lainetena: 2000ndate aastate alguses oli see 15 protsendi kandis, siis tõusis 40 protsendi lähedale, langes taas 15 protsendini ning nüüd on võtnud uusi kõrgusi!

See joonis näitab, et raskematel aegadel on Eesti ühiskond olnud solidaarsem, tulujaotus on olnud ühtlasem. Majanduslikult edukamatel aegadel on aga just aktiivses eas inimesed saanud hoogu juurde.

See, et vaesusriski lainete amplituud on nii suur – oli 15 protsenti ja nüüd 54 protsenti – see tuleb kõigepealt sellest, et suur osa eakate sissetulekud jääb üsna vaesusriski piiri lähedale.

Viimased avaldatud andmed 2018. aasta kohta näitavad, et suhtelise vaesusriski piir Eestis oli 569 eurot kuu kohta. Suuremal osal vanaduspensionäridel jääb pension 400–550 euro vahemikku, keskmine vanaduspension on praegu 480 eurot.

Näeme, et keskmine vanaduspension on vaesusriski piirist allpool. Kui neil vanemaealistel ei ole muid tulusid peale töötasu või omanikutulu, siis nad satuvadki vaesusriski. Kui 60 protsenti mediaantulu piir, mis on vaesusriski arvutamise aluseks, natuke nihkub, puudutab see väga paljude inimeste jäämist kas ühele või teisele poole piiri.

Milliseid näitajaid Eurostat veel kasutab?

Eurostat arvutab väga erinevaid näitajaid. Näiteks mõõdetakse ka 40 protsendi määra keskmise leibkonnaliikme mediaantulust. Sellest piirist jääb allapoole ainult kuus protsenti meie eakatest. Statistikaamet arvestab ka elatismiinimumi, mis on 215 eurot kuus ning sellest jääb allapoole vaid üks protsent eakatest. See on vaesuse mõõtmise suhtelisuse küsimus.

Absoluutsest vaesuspiirist väiksema rahvapensioni saajate arv on väike. Suurem osa eakatest saab 400 – 550 eurot, mis jääb allapoole suhtelise vaesuriski piiri. Ka neid andmeid on kritiseeritud, et mida see suhtelise vaesuse määr ikkagi näitab?! On väidetud, et see ei peegelda otseselt vaesust, vaid tulude ebavõrdsust. Aga inimesed sageli hindavadki oma olukorda võrreldes teistega, kuidas teistel läheb – mida teised saavad endale lubada ja mida mina ei saa.

See on ju väga inimlik tunne, et kui teistel läheb paremini, on inimesed olukorraga rahulolematud. Kuid ega ka objektiivselt ei võimalda 480 eurot kuus head elustandardit.

Eesti keskmised pensionid ju ei ole teatavasti vähemalt Ida- ja Kesk-Euroopas madalaimate hulgas?

Seda küll. Kui võtame absoluutsummad, siis Eesti pensionid ei ole kõige madalamad. Euroopas jäävad kõige alumisse otsa Bulgaaria, Rumeenia, ning ka Läti ja Leedu pensionid on Eesti pensionidest madalamad. Kuid küsimus on selles, kui kaugemale jäävad pensionid sissetulekute mediaanist. Kui paljude eakate sissetulekud jäävad mediaanist kaugemale – alla 60 protsendi, mis on kokkuleppeliselt võetud vaesuriski piiriks –, siis seda tajutakse ebavõrdsusena.

On arvatud, et see on peamiselt Ida-Euroopa probleem. Tõesti, Läti ja Leedu on meie kategoorias, ka seal on vanemaealiste vaesurisk suhteliselt kõrge. Kuid on ka selliseid Ida-Euroopa riike, mille elatustase ei ole meist oluliselt kõrgem, ent kus vanemaealiste vaesurisk on palju madalam. Need on Tšehhi, Slovakkia ja Sloveenia. Need riigid torkavad silma sellega, et seal on tulujaotus palju ühtlasem.

Kas seal läheb SKTst suurem protsent ümberjagamisele?

Seal on pensionikulude tase natuke kõrgem, kuid mitte palju. Sloveenias on see osakaal suurem. Kui vaadata sellist ebavõrdsuse näitajat nagu rikkama 20 protsendi ja vaeseima 20 protsendi tulukvintiili (ehk viiendiku) võrdlus, nende suhet, siis Eestis on see erinevus suhteliselt suur – üle viie korra. Tšehhis, Slovakkias ja Sloveenias on see erinevus aga umbes kolmekordne. Tulujaotus on seal palju ühtlasem. See aga tähendabki, et sissetuleku mediaanist liiga kaugemale jäävaid inimesi ei ole seal nii palju.

Inimene tahab aga teada, miks on see nii? Miks on meil nii läinud, et näeme rahvusvahelises võrdluses nii kehvad välja? Mida oleks pidanud teistmoodi tegema?

Meie probleem on selles, et pensionäride arvu kohta on kulutuste tase madal. Kui pensionideks on jagada kaheksa protsenti SKTst, rahvastikust 32 protsendi vahel, siis kuidas seda ka ei jaga, alati jääb olema neid, kelle pension jääb vaesuriski piirist allapoole.

Võrdluseks: palgakulud poodustavad kokku 36 protsenti SKTst ja palgasaajaid on pool ehk 50 protsenti rahvastikust. Kui pensionideks on üks protsent SKTst nelja protsendi elanike kohta, siis palkadeks üks protsent SKTst 1,4 protsendi rahvastiku kohta.

See erinevus on enam kui 2,5 korda. Ja teisalt teame, et keskmine vanaduspension moodustab ligi 40 protsenti keskmisest netopalgast. Need numbrid iseenesest juba määravad suuresti selle olukorra, et keskmine pension jääb alla 60 protsendi sissetuleku mediaanist ehk alla vaesusriski piiri.

Võimalus oleks tõsta rohkem väiksemaid pensione, see aitaks neid, kelle vaesusrisk on kõige teravam. Aga see on alati natuke nokk-kinni-saba-lahti-olukord – mis on hea vaesuse leevendamiseks, ei ole hea töötamise stiimulite vaatenurgast, et rohkem legaalselt töötada ja makse maksta.

Mingite näitajate poolest oleme ju ka väga tublid. Riigikogu Toimetiste 40. numbris avaldatud artiklis te kirjutate, et pensionide jätkusuutlikkus on meil väga hea! Ka pensionivarad on meil heas seisus. Kas nende varade hulgas on ka II sammu?

Meie pensionivarad on tõepoolest suuremad kui teistes Ida-Euroopa riikides.

Miks me neid varasid siis ei kasuta, et pensionäride olukorda parandada?

Nende pensionivarade omanikud on tänased töötajad, kes neid varasid on kogunud.

Kui aga teine pensionisamm väheneb, kas siis halveneb ka meie pensionivarade olukord?

Pensionivarade osakaal SKTst on siiani tõepoolest pidevalt kasvanud, ulatudes üle 17 protsendi SKTst.

Mis hakkab teise samba reformiga juhtuma, kas varad jäävad samale tasemele?

Pensionivarad võivad ka edasi kasvada, kui kogumisest loobujaid ei ole liiga palju. Kindlasti sõltub pensionivarade areng ka sellest, kes jätkavad ja kes loobuvad.

Kui aga peaks toimuma nn fondijooks ehk rahvas hakkab massiliselt raha teisest sambast välja võtma, siis võivad varad hakata vähenema küll. Loodame, et nii ekstreemsed stsenaariumid ei ole tõenäolised.

Mida me peaksime Eurostati andmetest järelutama Eesti pensionäride kõrge vaesusriski kohta? Oleme saanud teada, et Eesti pensionäride vaesusrisk on Euroopa suurim. Mida peaks ette võtma valitsus? Riigikogu?

Ega seda trendi kiirelt muuta lihtne ole. Kuid ei saa ka öelda, et mitte midagi ei ole võimalik teha. Sotsiaalministeerium on analüüsinud, millised on kulutõhusad meetodid

vaesusriskis elavate inimeste osakaalu langetamiseks. Nende analüüs näitas, et kõige kulutõhusam samm on üksi elavate eakate toetamine.

Esiteks sellepärast, et vaesusriskis olevate inimeste hulgas on üksikult elavaid väga palju, samas kui kooselus eakate puhul on vaesusrisk madalam. Üksi elavate eakate toetus on küll juba praegu olemas, kuid see on üsna madal. Muud sammud oleksid palju kulukamad.

Kui tahta olukorda parandada pensionivalemi või indekseerimise muudatustega või erakorraliste pensionitõusudega kõigile pensionäridele, siis sellised meetmed oleksid väga kulukad.